Section-B

ਸਾਹਿਤਕ ਆਲੋਚਨਾ

ਸਾਹਿਤਕ ਆਲੋਚਨਾ ਉਹ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਰਚਿਆਰੀ ਉੱਤੇ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ ਪੁਸਤਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਮੁਹ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ-ਸਾਰੇ ਮੰਧਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਾਰਤਾ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰ ਸਥਾਪਿਤ ਹੈ। ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਤਨਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕ ਹੈ। ਕਈ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਰਾਤਨਵਾਦੀ ਸਮੇਂ ਤਾ ਦਰਤ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕੀ ਸਮੇਂ ਦਰਤੇ ਹਨ।

ਸਾਹਿਤਕ ਦਰਸ਼ਨ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿੱਚ 'ਰਾਜ ਸਾਹਿਤ' ਅਤੇ 'ਲੋਕਤੰਤਰ ਦਰਸ਼ਨ' ਦੇ ਸਮਰਥਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਆਉਣ ਕਾਰਣ ਸੀਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਥਾਪਨਾ ਦੀ ਉਹ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ-ਤਮਾਰ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸਿਧਾਂਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਮਨੁੱਖੀ (ਸਮਾ) ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਿ ਆਪਣੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਨਵੀਨਤਮ ਤੇ ਵਿਗਿਆਨ ਨੂੰ ਲੋਕਤੰਤਰ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਮੂਲ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਕਿ ਨਿਰੰਤਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਦਕਾ ਤਾਜ਼ਾ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖੀ

ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਪਰਾਯੋਗਕ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਚੌਖਟੇ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਇਸਟੀਮੇਟੀਵੇਟ, ਕੀਹਤ ਇਸਟੀਮੇਟ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸਾਸਤਰ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮਾਰਸਮਦਾਰ ਪਿਕਸੀ ਦਿ ਸਟੀ ਦਾ ਉਹ ਸੰਤੁਲਦਾਇਕ ਤੇ ਟੈਸਟੇਟ ਰਸਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਬਾਰੇ 'ਜਾਂ ਪਾਲ ਸਾਰਤ੍ਰ' ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ

"ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਗਿਆਨ ਵਿੱਚ ਮਾਰਸਮਦਾਰੀ ਰਸਮ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਪੜਾਅ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਇਸ ਦੀ ਆਏ ਵੱਲੋਂ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਜਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।"

ਮਾਰਸਮਦਾਰ ਸਿਮਨ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਖੁਦ ਹੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੈ। ਇਹ ਦੁਰਖਾਈਟ ਸੰਬੰਧੀ ਪੁਰਾਣੀ ਨਹੀਂ ਇਸਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਸਮਦਾਰੀ ਰਸਮ ਦੇ ਤੋਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁਨਿਤਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਮਾਰਸਮਦਾਰ ਰਸਮ ਪਰਾਯੋਗ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਚੇਤਨਾ ਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਤੱਥਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਭਿਨਾਸੀ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਮਾਰਸਮਦਾਰੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇੱਕ ਮੁਲ ਸਾਸਤਰ ਹੈ। ਇਹ ਮੁਲ ਸਾਸਤਰ ਦੀਆਂ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਉਪਰ ਚੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮਾਰਸਮਦਾਰੀ ਸਮੀਖਿਆ ਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਡਾ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ => "ਉਹ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਰਾਣੀ ਜੋ 'ਦੇਰਦਾਦੀ ਪਰਾਸਥਵਾਦ' ਨੂੰ ਮੁਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦਰਸਨ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਪੰਰਪਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵਿਆਖਿਆਤਮਿਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ, ਜਾਣਦੀ ਤੇ ਪੁਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਹੈ।"

ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸੁਹਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਮੰਤਵ ਤੇ ਮੁਹਾਜ ਬਾਰੇ ਬੜੀ ਨਿਰਤਰ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਹੈ। ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਰੂਪ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਦਾ ਨਾ ਬੋਲਣੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿੱਜੀ ਨਿੰਦਿਆ ਹੈ। ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਮੰਤਵ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾ ਉਸਦੇ ਸਮਾਜੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਨਿਖਰਦਾ ਪੂਰਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦਰਸ਼ਨ ਰੂਪ ਮੂਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮੌਲਿਕ ਸੁਹਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਘੜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੁਹਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:-

① ਸਾਹਿਤ / ਕਲਾ ਉਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਵਾਲ ⇒ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਚ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਿਰਜ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰਾਂ ਗਹਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਕਿਰਤੀ ਕਿਸੇ ਸਮੀਤ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸਮੀਕਰ ਜਾਂ ਯੋਜਿਕ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਹਿਤ ਸਾਹਿਤ ਕਲਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਗ ਹੈ।

② ਸੁਹਜ ਚੇਤਨਾ ਸਮਾਜਕ ਤਰੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਹੈ:- ⇒ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸੁਹਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦਿਖਦੀ ਸੁਹਜ ਚੇਤਨਾ ਸਮਾਜਕ ਤਰੀ, ਬਲਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਸੁਹਜ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸਮਾਜਕ ਹੀ ਤਰੀ ਹੈ ਨਾਂਹ ਬਲਕਿ ਇਹ ਚੇਤਨਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਾਜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਜੰਮਦਾ ਤੇ ਪਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਸਮਾਜਾਂ ਦੇ ਸੁਹਜ ਆਪਣੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਈ ਕਾਲ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਲਾੜੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਾਕ ਪੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਜਾਂ ਦੁੱਖ ਸਮੇਂ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸੁਹਜ ਚੇਤਨਾ ਸਮਾਜਕ ਪੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ

ਇਹ ਚਾਲ ਵੱਲ ਦੇ ਹੀ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

(3) ਮਾਪ / ਰਕਬਾ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ => ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਪ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਪਯੋਗ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਾਪਸਮਰਥੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ 'ਕਲਾ ਸਮਾਜ ਲਈ' ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਹੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮਾਪ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਜ ਲਈ ਕੀਮਤਮਈ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਮਾਪਸਮਰਥੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੋਹਾਂ ਚੋਂ ਮਾਪ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਨਿਖਾਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਤੀ ਉੱਤੇ ਮਾਪਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੀ ਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਇਕਾਈ ਹੈ।

(4) ਲੇਖਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ => ਮਾਪ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰਨ ਵਾਲੀ ਉਚਤਾਈ ਦਾ ਸਮੂਹ ਘਟਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੋਈ ਮਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਗੋਂ ਮਾਪ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਲਈ ਲੇਖਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਵਸਤੂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਸਦੇ ਲੇਖਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਪ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਰਤਣ ਵਾਲੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਲਈ ਵਿੱਤ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੁਖ ਅਤੇ ਸਮਾਜਯੋਗ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(5) ਦਸਤੂ ਤੇ ਰੂਪ => ਜਿਸ ਵੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਲਵੇ, ਉਹ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਦਸਤੂ ਹੈ ਅਤੇ ਲੇਖਕ (ਰਚਨਾ) ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਰਜਿਸਟਰ ਹੈ, ਉਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਹਿਤਸਮਰਥੀ ਵਸਤੂ, ਦਸਤੂ ਤੇ ਰੂਪ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਦਵੈਤਾਤਮਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਦਸਤੂ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਤੇ ਧਿਰਾਂ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਲੱਖਦੀ ਅਤੇ ਹਰ ਇੱਕ ਰੂਪ ਦੀ ਕੋਈ ਤਾ ਕੋਈ ਦਸਤੂ ਹੁੰਦੀ

ਹੈ। ਦਸਤੂ ਰੂਪ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਰੂਪ ਅਤੇ ਦਸਤੂ ਨੂੰ ਅਸਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਾਹਸਮਹਾਰੀ ਸੁਰਜ ਸਾਮਤ ਵਿੱਚ ਰੂਪ ਦਸਤੂ ਉਪਰ ਛਾਇਆ ਗਿਆ ਬੱਦਲ ਨਹੀ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਜਿਸ ਸਿਰੇ ਸਾਗਰ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਉਪਰ ਚਮਕੀ ਚਮਕੀ ਹਾਂਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(6) ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ => ਸਾਹਸਮਹਾਰੀ ਸੁਰਜ ਸਾਮਤ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਨੈਸਰਗਿਕ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰ ਸਮੇ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅੱਜਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਬਦਲਿਤ ਸਹੀ ਅੱਤਿਹਾਸਪੂਰਨ ਤੁਲਸੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਜੀ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਉਪਰ ਕਾਬਜ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦੂਸਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਮਾਜ ਦੀ ਲੜਾਕੂ ਅਤੇ ਪੱਕਮੀ ਸਸਤਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(7) ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦ => ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਅਰਥ ਯਥਾਰਥ ਦੀ ਸਾਹਸਮਹਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਕੋਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਯਥਾਰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਕਿ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਸਾਰਥਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਭਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਸੰਕਟ ਸਾਧਾਰਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਸਤਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਨਾਲ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਸਸਤਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਨ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਜਰਤ 'ਗੋਰਕੀ' ਨੇ ਆਪਣੇ 'ਨਾਵਲ ਮਾਂ' ਰਾਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸੋਚ ਤੇ ਸਾਹਸਮਹਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਰਚੇ ਅਤੇ ਉਸਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਹੋਵੇ।

(8) ਪੂਰੀ ਧਾਰਾਧਾਮ ਮੂਲਾ ਦਿਓ ਜੀ। =>

"ਕਿ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਤਾ ਉਹ ਜੀ ਰਕਤਮਾਤਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਇਸਨੂੰ ਰਕਤਮਾਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤਮਾਤਰ ਮਾਪਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।"

ਜਿਹਨਾਂ ਜੀ ਲੈਕੇ ਆਪਣੀ ਕਿਤੇ ਹੀ ਸੀਮਤ ਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਸੀਮਤ ਪ੍ਰਤਿ ਆਪਣੇ ਰੱਖਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(9) ਸਾਪੇਖ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ => ਸਮੂਹ ਸਾਰਥਕਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕ ਸਾਪੇਖ ਦੇ ਇਕ ਅੰਗ ਵਜੋਂ ਸਮਾਜੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸਰਤੀਸਾਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਸੰਬੰਧਾਂ ਹੀਣ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਸਾਪੇਖ ਵਿੱਚ ਵੈਦਿਕ ਰਕਤਮਾਤਰ ਪ੍ਰਬੰਧਮੂਲਕ ਦੀ ਜੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਰਕਤਾਰ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧਮੂਲਕ ਸੀਮਿਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜੀ ਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਰਦੀ ਸੀ ਜਾਂ ਨਕਾਰਦੀ ਹੈ।

(10) ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰ ਸਾਧਾਰ => ਸਾਪੇਖ ਵਿੱਚ ਸਾਰਥਕਵਾਦੀ ਸਾਪੇਖਤਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਸ ਸਾਪੇਖਤਾ ਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰ ਪੱਧਰ ਉੱਤੇ ਸਾਰਥਕਵਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀਕਰ ਸਾਧਾਰ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਰਤਮਾਨਵਾਦੀ ਪਰਾਸਥਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵਰਤਮਾਨਵਾਦੀ ਵਿਧੀ ਤਾਰਕ ਵੈਖਣ ਅਤੇ ਸਮਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਸਮਨ ਧੀਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਮ ਰਸਮਨ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਪਰੰਤੂ ਇਕ ਧਾਰਮੁਖੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਰਸਮਨ, ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ - ਟ੍ਰਿਨਟੀਰੇਟ ਵਜੋਂ ਇਹ ਆਪਣਾ ਸੰਬੰਧ ਰੂਪ 19 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਅੱਧ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਉਦਾਰਸ਼ੀਲ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਧਾਰਮੁਖੀ ਟ੍ਰਿਨਟੀਰੇਟ ਤੋਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣੀ ਸਮੂਹ ਨੂੰ

ਨਿਰਪੱਖ ਰਵਾ ਹੈ।

(11) ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਮੰਤਵ => ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਆਲੋਚਨਾ ਤੋਂ ਵੀ ਉਤੇ ਜਾਕੇ ਹੋਂਦ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਾਹਿਤ ਤੋਂ। ਇਸ ਦਸਦਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਹਿਤਕ ਨੂੰ ਦੱਸ ਸਕੇ ਕਿ ਮੁਸੜਤ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮਿੱਟਾ ਕੱਢਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇ।

ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦਸਨ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਸਥਿਰ ਤੋਂ ਸਥਿਰ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਸਮਾਜੀ ਰਿਲੇਟੀਵਿਟੀ ਅਤੇ ਇਮਪੈਰੀਕਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਪਰਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ।

(12) ਸਹਿ ਅਸਤਿਤਵ => "ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਆਲੋਚਨਾ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਧੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸੰਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਵਸਤੂ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇ ਮਹੱਤਵ ਸੰਸਾਰਿਆਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਮਹਾਨ ਲੋੜ ਅਹਿਮ ਹੈ।"

ਸਿੱਟਾ => ਮੈਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੀ ਇੱਕ ਰੱਖਦੀ ਪੜੋਚਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੜੋਚਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਥਾਪਨਾਵਾਂ ਸਮਾਜ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਵਿਲੱਖਣ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਆਲੋਚਨਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਨੇ ਆਪਣੀ-ਆਪ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਪਰਿਵਰਤਨ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਢੁੱਕਵਾਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਹ ਪੂਰਨਤਾ ਇਕ ਰੂਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜੋ ਚੱਲਦੀ ਰਹੇਗੀ